

Lucia BUNACIU

TIMOTEI CIPARIU (1805-1887)

În perioada interbelică a luat ființă la Brașov revista „Țara Bârsei”. Printre inițiatorii, colaboratorii fideli și entuziaști și susținătorii ei spiritual și material, s-a numărat și Aurel A. Mureșianu, cunoscut istoric și om de cultură al cetății.

După Revoluția de la 1989, Mircea Gherman istoric și el, urmaș al familiei Mureșianu, muzeograf al Muzeului „Casa Mureșenilor” din urbe, a socotit potrivit a readuce în presa locală revista antebelică, de astă dată sub egida Muzeului memorial al Mureșenilor. Astfel, a editat un prim număr din „Țara Bârsei”, lansat în 1990. Din păcate acesta a fost singurul, revista încetându-și apariția odată cu plecarea lui Mircea Gherman de pe această lume.

Cea care i-a urmat la conducerea instituției, tot istoric, Sanda-Maria Buta, nu a renunțat la ideea de a avea o revistă a muzeului și în 2000 aceasta a renăscut, urmând până azi o cale din ce în ce mai luminoasă.

În calitatea pe care o am de director onorific al Muzeului „Casa Mureșenilor”, fiind ultima urmașă din Brașov a familiei, am încercat, în fiecare dintre numerele apărute până acum, să prezint fie un portret, fie o acțiune din activitatea înaintașilor mei.

Aceste articole se bazează – eu nefiind istoric – pe cele cunoscute de mine din familie, pe amintirile mele sau pe felul cum am înțeles eu să respect și să onorez pe cei care m-au precedat.

Am găsit de bine însă, ca în acest număr a cărui temă hotărâtă de Consiliul Științific al Muzeului este „*Personalități și instituții din religie și cultură în secolele XVIII-XX*” a scrie despre un mare cărturar al neamului nostru TIMOTEI CIPARIU, filolog, lingvist, scriitor, poet și totodată ecleziast, canonic al Bisericii greco-catolice din Blaj.

Aceasta nu doar datorită faptului că se încadrează în tema propusă, prin personalitatea și activitatea sa, ci și pentru că a fost profesorul iubit, stimat și ascultat în toate cele de către Iacob Mureșianu, Andrei Mureșianu și George Bariț, pentru care a fost îndrumătorul desăvârșit și venerat.

În bogata arhivă a muzeului brașovean se găsește corespondența marelui savant cu elevii săi, deveniți mai apoi gazetari de frunte ai Transilvaniei.

Desigur mulți sunt cei care s-au ocupat, și poate se mai ocupă și azi cercetând viața și opera lui Timotei Cipariu, specialiști filologi, lingviști, istorici etc., dar nu știu dacă sunt mulți cei care citesc respectivele lucrări, în afară tot de specialiști.

Tocmai de aceea, socotesc că a-l prezenta, atât cât mă pricep eu, pe acest mare om al culturii noastre, într-o revistă la îndemâna tuturor, nu poate fi decât benefic pentru îmbogățirea culturală a cititorilor, mai ales dacă va ajunge și sub ochii celor tineri.

Fiindcă am pomenit de corespondența aflată în arhiva noastră, menționez lucrarea lui Mircea Gherman apărută în revista Muzeului Județean de Istorie Brașov „Cumidava” (nr. 12/1, 1979-1980, pp. 239-257) ce rămâne ca document de înalt nivel și la care mă voi referi în mai multe rânduri, în cele ce urmează.

Născut în comuna Pănade din județul Alba, Timotei Cipariu a urmat școlile apropiatului Blaj făcând studii aprofundate de limbi clasice și moderne, istorie și filosofie, nu doar cele teologice pentru a avea o dorită carieră ecleziastică, spre care se simțea atras.

Cu un deosebit talent în însușirea limbilor străine, pornind de la clasicele latină și greacă, ba chiar și ebraică, stăpânite la perfecție, a reușit să cunoască un important număr de limbi moderne – se pare că douăsprezece. Aceste vaste cunoștințe de limbi a reușit să le transmită elevilor săi, care le-au studiat cu sârguință.

Această mare dragoste de cuvânt o dovedește și pasiunea sa bibliofilă, impresionanta sa bibliotecă lăsată moștenire școlilor unde a învățat și mai apoi predat, cuprinde cărți de mare valoare, unele ediții princeps cu vechime respectabilă, altele achiziționate pe măsură ce apăreau, fie de specialitate – filologie, gramatică, ortografie, literatură clasică sau modernă în diverse limbi.

A tradus din aceste opere pentru a le pune la îndemâna iubitorilor de lectură și așa spune că avea o oarecare înclinație spre romantism, dacă mă gândesc la traducerea din Eugene Sue „*Evreul adormit*”, sau la poeziile sale publicate în „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*”. Aș exemplifica doar cu cea care poartă titlul „*Scrisoarea unui duh frumos, mintea și puterea*”, desigur au mai fost publicate multe altele, dar această părere a mea poate fi subiectivă.

Tot subiectiv este și gândul meu că activitatea sa poetică a avut o influență hotărâtoare asupra elevului său Andrei Mureșanu a cărui operă poetică nu se mărginește doar la Imnul nostru național de azi „*Deșteaptă-te române*” ci este reprezentată de un volum de poezii apărut în timpul vieții poetului și apoi o a doua ediție în 1881, cerută de intelectualitatea vremii.

Se poate astfel vedea cât de nedrept – chiar rău intenționat – a fost Titu Maiorescu atunci când a afirmat „*Andrei Mureșanu a scris multe versuri dar a făcut o singură poezie: Deșteaptă-te române*”, în polemica ce a avut-o în 1886 cu Aron Densușianu. Mai greșesc și oamenii mari!

Fiind vorba de oameni însemnați și greșelile lor mă voi referi aici la felul cum Andrei Șaguna, determinat de interese cu totul lumești, a dat circulara prin care cerea clerului ortodox și credincioșilor săi, să nu se mai aboneze la *Gazeta Transilvaniei*, încercând în acest mod să-i provoace dispariția.

Timotei Cipariu, căruia îi cer ajutorul Iacob Mureșianu și George Barițiu, intervine în sprijinul lor, și cu binecunoscuta-i moderație reușește eliminarea conflictului pentru a nu se întâmpla o asemenea samavolnicie.

Dacă ar fi să mă refer tot la comportarea lui Andrei Șaguna, chiar și față de coreligionarii săi ortodocși, voi da exemplul modului cum a înțeles să pună bețe în roate colegului său din Bucovina episcopul Eugeniu Hacman (1793-1873) în acțiunea acestuia de a înființa Mitropolia ortodoxă la Cernăuți. Aceasta pentru a reuși el s-o facă la Sibiu în 1864 când se instaurează el ca Mitropolit. Bucovina și-a avut și Mitropolia ei dar abia în 1873, dar niciunul dintre cei doi nu au mai apucat să o vadă, Andrei Șaguna decedat de mult iar Eugeniu Hacman chiar în acel an. Poate nu așa fi pomenit și acest conflict, dar episcopul Hacman a fost un apropiat al lui Timotei Cipariu, cel care în drumurile ce le făcea la Viena în calitate sa oficială în Dieta Transilvaniei, la ducere și la întoarcere se oprea frecvent la Cernăuți, pentru a-și vizita cei doi prieteni, Eugeniu Hacman și Aron Pumnul.

Iacob Mureșianu, Andrei Mureșanu și George Bariț, deveniți toți trei brașoveni, au fost mult prețuiții săi elevi, ca și a lui Simion Bărnuțiu de altfel, și legătura cu ei a durat de-a lungul întregii sale vieți. Se poate vedea aceasta și din menționatele scrisori aflate în arhiva Mureșenilor și publicate de Mircea Gherman în lucrarea citată. Păcat că această corespondență nu s-a păstrat în întregime, ca multe alte valoroase înscrisuri ale timpului.

După cum am mai spus, mulți sunt cei care au scris despre viața și opera monumentală a lui Timotei Cipariu. Mie nu-mi rămâne decât, eventual, să rezum ceea ce mi s-a părut potrivit pentru acest articol, și astfel să trezesc interesul pentru această personalitate de primă mărime a istoriei și culturii noastre.

Ca fire a fost un om blând, tolerant și nespus de moderat în toate. Cu toate că a dus o luptă acerbă în afirmarea națională și pentru drepturile românilor majoritari în Transilvania, felul său de a lupta s-a bazat întotdeauna pe logică și argumente de necontestat. Tovarășii săi de luptă în majoritate colerici și vindicativi, erau de multe ori potoliți de spiritul său rațional, atât de folositor cauzei, fără ură sau îndârjire.

Nu a lipsit însă de la nicio acțiune întreprinsă în vederea scopului propus, fiind un adevărat pilon în lupta ce se ducea. Rezultatul acțiunilor sale a fost cu atât mai important cu cât era un cunoscător al atâtor limbi – toate la perfecție – între altele și germana, în care de multe ori expunea în scris sau verbal doleanțele la Împărăția Austriacă. Chiar și atunci când limba română a fost acceptată la curtea vieneză alături de celelalte limbi ale națiunilor conlocuitoare, a fost o mare victorie a delegației unde Timotei Cipariu a fost unul dintre conducători.

Un alt domeniu unde s-a impus a fost susținerea presei pe care o considera importantă pentru lupta națională de emancipare a poporului său oprimat de stăpânitori. De aceea depune eforturi susținute pentru crearea unei ziaristice românești, scrisă cu litere latine, după cum afirmă Ioan Barițiu în lucrarea „*Timotei Cipariu, viața și activitatea lui*” din 1905.

După ce la 12 martie 1838 *Gazeta de Transilvania* și-a început apariția sub conducerea elevului său George Barițiu și ca redactor, celălalt elev, Iacob Mureșianu, în luna august a aceleiași an Timotei Cipariu începe demersurile pentru înființarea și la Blaj a unui ziar românesc. Întrucât apariția acestuia este tergiversată de autoritățile timpului timp de 8 ani, el va fi un permanent colaborator al *Gazetei de Transilvania*, cât și după suspendarea acesteia, și reapariția sub conducerea lui Iacob Mureșianu cu denumirea de data asta de *Gazeta Transilvaniei*. Pentru Timotei Cipariu, ca de altfel pentru toți fruntașii români ai timpului, presa a fost o nespuse de importantă „*armă politică*”.

Tot la acest capitol voi arăta rolul important jucat de Timotei Cipariu în înființarea ASTREI, la Sibiu. În momentul realizării acestui deziderat național, ASTRA a funcționat sub președinția lui Andrei Șaguna, avându-l ca vicepreședinte pe Timotei Cipariu atâta timp cât a trăit.

Voi pomeni pentru că mi se pare plin de interes, în activitatea celui despre care scriu, adunarea ASTREI ce s-a ținut la Abrud în 1865 sub conducerea sa ca președinte, Andrei Șaguna fiind indisponibil. Aici ține o conferință deosebit de interesantă despre „*Tablele cerate*” descoperite la Roșia Abrudului (atât de disputata Roșia Montană de astăzi) și în alte mine. Cel care menționează faptul este istoricul Ioan Lupaș. Se vede că Timotei Cipariu, ca un mare clasicist ce era, se preocupa și de arheologie.

Eu nu sunt istoric, am mai spus asta, sunt doar iubitoare de istorie, așa că ceea ce sunt în stare să spun despre Timotei Cipariu sunt mai mult datorate admirației ce i-o port, decât cunoștințelor pe care cei ce au scris atâta despre el le-au avut. Interesul meu a început atunci când bunica mea, Otilia Mureșianu profesoară de pian și deosebit de cultivată, încă în copilărie, mi-a vorbit de această mare personalitate a Blajului.

În prima ei tinerețe i-a fost profesor de limba germană. A acceptat-o ca elevă la rugămintea tatălui ei, avocatul blăjean Iacob Brândușianu, care dându-și seama de calitățile intelectuale și talentul fiicei sale, intenționa s-o trimită la studii la Viena. Nu s-a întâmplat așa, căci Otilia s-a căsătorit la 19 ani cu Iacob Mureșianu, bunicul meu, compozitorul nostru înaintaș, renunțând la studiile plănuite.

Dar, atunci când a fost pentru un timp eleva lui Timotei Cipariu, acesta a reușit să-i transmită o limbă germană perfectă, nu doar ca vorbire ci și ca scriere, ca un adevărat filolog ce era.

Îmi amintesc cum bunica mea ne citea povești când eram mici, mai apoi diverse articole, poezii sau romane, traducându-ni-le direct din limba germană în limba română, noi nepoții fiind prea puțin cunoscători ai acestei importante limbi pentru cultura unui tânăr. Mă gândesc că vinovat a fost nazismul, urât de noi, care ne-a făcut să nu vrem să-i învățăm limba. Poate că dacă profesorul nostru ar fi fost Timotei Cipariu, ne-ar fi învățat cât de dăunătoare este ura pentru orice și oricine. N-am avut acest noroc.

Așa, din ce mi-a povestit bunica mea, Timotei Cipariu mi-a rămas în minte ca un mare cărturar și mai târziu când m-a interesat atât de mult filologia am încercat, pe cât am putut, să citesc tot ce a scris

în domeniu, căci pe lângă om al bisericii, luptător pentru drepturi naționale, gazetar, mai ales filolog și lingvist, chiar și poet – de fapt pentru el poezia era considerată, ca să folosesc un termen de azi, doar un „*hobby*”. În modestia sa chiar se ferea să-și semneze poeziile.

Să mă întorc în a repeta și insista asupra valorii incontestabile a lui Timotei Cipariu în istoria neamului nostru.

A fost primul filolog și lingvist, preocupat de originea latină a limbii române și a gramaticii ei. Sextil Pușcariu îl consideră: „*părinte al filologiei române*”, și este cel mai indicat pentru o asemenea caracterizare.

Vizitele lui la Viena, nu au fost doar în calitate de luptător politic ca membru al tuturor comisiilor ce reprezentau Transilvania ci și ca învățat preocupat de studii filologice, bibliofile, cercetări în biblioteci și universitate. Tot așa s-a comportat și la vizitele sale la Cernăuți de care am mai vorbit, și în Țara Românească. Prietenii legate aici cu cărturarii vremii: Iancu Văcărescu, Ion Heliade Rădulescu, Cezar Boliac, Ion Câmpineanu, ca să citez doar câțiva, la care s-a alăturat în acțiunea de înființare a Academiei Române, ca membru fondator. Cât de mândru trebuie să fi fost când membrii Academiei au ajuns și elevii săi iubiți George Barițiu și Iacob Mureșianu.

În activitatea sa academică a reușit, prin modul său obiectiv și cunoscător în a prezenta problemele, să-și impună teoriile sale lingvistice, căci deși susținea că limba noastră e cea a lui Cicero, Cezar sau August, trebuie să se țină seama și de slavonismele, câte sunt, dar au un rol în vorbirea curentă. Dar în ceea ce privește alfabetul latin nu a făcut nicio concesie. Doar acesta e potrivit limbii noastre și cel chirilic trebuie neapărat eliminat.

Secolul al XIX-lea a dat mulți oameni de seamă în toate domeniile îmbogățind știința și cultura, iar Timotei Cipariu se numără printre ei.

Și-a iubit neamul și l-a servit cu toată puterea lui de muncă și creație. Cum lingvistica o studia cu atâta pasiune și dăruire, acesta i s-a părut tărâmul pe care poate dovedi valoarea și importanța neamului său. Așa a socotit de bine să se dedice filologiei folosind-o cum am mai spus ca o armă eficace pentru a demonstra că poporul român nu se deosebește cu nimic ca valoare și importanță de celelalte popoare ale lumii.

A fost om al bisericii – canonic, rang înalt ecleziastic – dar totodată vajnic luptător politic, răspânditor de cultură, educându-și elevii, scriind opere de valoare, ocupându-se de presă și alcătuind, ca împătimit bibliofil, o bibliotecă bogată, în multe limbi.

Prin cele ce am scris aş dori să trezesc interesul pentru tot ceea ce reprezintă felul în care a înțeles el să se ocupe de „*limba noastră cea română*”, mai ales astăzi când mi se pare că limba se deteriorează din ce în ce și în scris și în vorbirea de zi cu zi.

Acum că mă apropiu de încheierea felului cum am înțeles să scriu despre Timotei Cipariu, voi menționa câteva din lucrările sale – opera sa e mult mai vastă – pe care, în tinerețe când speram și eu să studiez filologia, ceea ce nu s-a întâmplat, le-am citit:

– *Extract de ortografie cu litere latinești, pe temeiul limbii și ortografiei bisericesti și osebirea dialectelor*, Tipografia din Blaj, 1835 – studiu publicat în „Foaie pentru minte, inimă și literatură”

– *Gramatica Limbii Române* (2 volume, publicate de Academia Română)

– *Crestomația sau analele liberale* (1858), prima lucrare de la noi de acest fel cuprinzând texte vechi românești

– *Teorii bazate pe principiul etimologic*

– *Principia de limbă și scriptură* (Blaj, 1866).

Sper că admirația mea pentru Timotei Cipariu și opera sa, așa subiectivă cum este, să o transmit celor care vor avea răbdarea și interesul să mă citească.

Timotei Cipariu (1805-1887)
Résumé

Pour le raccourci de mon article dans une langue étrangère, j'ai choisi la langue française, aimée par Timotei Cipariu étant d'origine latin, comme sa propre langue aussi parce qu'elle était une langue étymologique.

Timotei Cipariu, personnalité de premier rang dans notre histoire homme d'église, professeur, historien, linguiste et philologue, personnage politique en tant que lutteur pour les droits de son peuple roumain majoritaire, dans sa Transylvanie natale.

Fondateur de l'ASTRA/Association pour la langue et la littérature Transylvaine/il a été durant toute sa vie à sa direction et aussi collaborateur fidèle.

Parmi les multiples intérêts qu'il a suivis était de soutenir la presse „*arme de lutte nationale*”, en aidant élèves George Barit. Iacob Muresianu et Andrei Muresanu ont publié à Brasov le premier journal en roumain „*Gazeta Transilvaniei*” avec sa partie littéraire „*Foaie pentru minte, inimă și literatură*”. Dans leurs pages la plume de Timotei Cipariu était toujours présente avec des ouvrages politiques, linguistiques ou même littéraires.

Sur le terrain de l'enseignement, en dehors de ses cours dans les écoles de Blaj – lycée, faculté de théologie et philosophie, il a réussi de fonder une école pour les jeunes filles qu'il a supervisée avec intérêt.

Mais ses devoirs à l'église, sa lutte politique ou comme professeur ne l'avaient détourné de sa passion pour la philologie. D'après le professeur Sextil Puscariu il reste „*le pere de la philologie roumaine*”.

Ses liens avec la Roumanie étaient très serrés, par ses amitiés aux hommes importants de la vie culturelle et politique au delà des Carpats, par exemple: Ion Heliade Rădulescu, Cezar Boliac, Ion Câmpineanu, Iancu Văcărescu et d'autres. Ainsi il a été membre fondateur de l'Académie Roumaine qu'il a fréquenté tout le long de sa vie.

Par ses études et par ses larges connaissances comme philologue, linguiste, historien, ecclésiastique, politicien et poète, il reste un savant représentatif pour l'intellectualité de notre peuple, et même dans celle du monde.

Son oeuvre est très vaste et je vais mentionner celles les plus importants, qu'on doit connaître et lire. En dehors la Grammaire que j'ai nommée plus haut, je vais citer en traduisant tant bien que mal, leurs titres en français, pour mieux les comprendre:

- *Crestomație și dialecte literare* (Chrestomathie et dialectes littéraires)
- *Principia de limbă și scriptură* (Principes de langue et écriture)
- *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi* (Éléments de langue roumaine d'après dialectes et monuments anciens).

Je pense que la personnalité de Timotei Cipariu, est très importante d'être connue par la plus grande partie de son peuple.